

МАТЕРИАЛИЗАЦИЯ НА ИНФОРМАЦИЯТА ЧРЕЗ ЗНАКА, СИМВОЛА, ОБРАЗА И ЕЗИКА И КАТО ЕЛЕМЕНТИ НА КОМУНИКАЦИОННИЯ КОД

Проф. д-р Николай Палашев

В комуникационната история на човека, знакът, символът, образът и езикът винаги се разглеждат в аспекта на различните науки, чийто предмет повече или по-малко се докосва до обществената комуникация. От една страна, този подход е същностен, тъй като дава възможност да се вникне в генезиса им и така да се разкрива все повече комуникационно-информационната им стойност. От друга страна обаче, стесненият поглед на различните науки, като семиотика, езикознание, антропология, психолингвистика и т.н., до известна степен формализира отношението към знака, символа, образа и езика. Остава настрана тяхната особена същност, подчинена на един специфичен синергетизъм по отношение на способността им да материализират кодирана и декодирана информация, като в същото време са и елементи на комуникационните кодове.

И така, може да се определи, че най-същинското значение на знака за комуникацията е свойството му да дава отправна точка към акта на означаването. Тази отправна точка от своя страна е необходимо да предполага изпълване със значение на нещата, които всъщност в даден момент стават субект, обект и предмет на комуникацията. Разбира се, за да се установи точно значението на *знаците* за комуникацията, трябва да приемем, че те не представляват нещо, което е константно. Така че е добре винаги да имаме предвид способността на *знаците* да се „откъсват“ от действителността, такава каквато я възприемаме, и да се „реят“ свободно в някакво друго пространство, което засега определяме като трансцендентално. В същото време обаче, тяхната освободеност от осезаемата действителност във всеки момент може да бъде прекъсната и те отново да се върнат, но вече трансформирани и носещи допълнителни значения. Ето тези състояния и въз-

можности на *знаците* фактически променят както хода, така и характера на комуникацията, като по този начин ѝ дават възможност да се превърне в необходим безкраен процес.

Появата, съществуването и действието на *знаците* в рамките на комуникационния процес, способността им да се организират в системи, които да визуализират представи, всъщност дава основа за това, на комуникационната сцена да дойде следващата по-висша степен на материализация на информацията, а именно – *образите* и *символите*. За да ги определим от момента на изначалната им поява на времево-пространственото комуникационно поле, то според периодизацията на развитието на комуникацията, която въвеждаме тук, те принадлежат на втория етап от комуникационното развитие, който може да се нарече *предезиков образно-символен етап*. Символите и образите слагат и същинското начало на една от основните функции на комуникацията – осъществяване на съвместяването на „Аз-идентичността“ с „Ние-идентичностите“. Това е част от основата, върху която се заражда и развива със значително по-висока комуникационна стойност връзката *алфакомуникация – омегакомуникация*. Така образите и символите установяват и началния момент, при който е налице необходимостта от комуникационно фиксиране на проявите на реалното съществуване на човека и общността

Именно образите и символите са тези, които по комуникационен път налагат първите обществените норми, табути и закони, които имат завършеност и полагат основата на формата и същността им. Освен това образите и символите дават възможност за прилагане на евристичен подход при преодоляването на предизвикателствата и проблемите на социума, като в немалко случаи става въпрос за формулиране

на идеите, свързани с иновациите. Разбира се, всичко това е възможно при условието, че комуникационното значение и смисъл на *знаците*, така да се каже, дава комуникационно-информационната основа за развитието на значението и смисъла на *образите* и *символите* в тази посока. Австрийският професор Ханс Бидерман, който има значителен научен принос в изследването на интерпретирането на образите и символите, обяснява това комуникационно значение и смисъл, като подчертава че всъщност става въпрос за организиран обмен на енергия и информация (Бидерман, Х. Речник на символите, С., 2008). Какво всъщност означава този „организиран обмен на енергия и информация“ от гледна точка на комуникацията, разбирана като социален феномен? Тук научните търсения в областта на образите и символите услужливо ни предлагат познанието за това, че те освен всичко останало, са и завършени информационни конструкции, представляващи *белези* на паметта. Така те придобиват нова същност, тази на носители, съхраняващи вече третирана информация, организирана в устойчиви конструкции. От своя страна това създава предпоставки за възпроизвеждане на комуникация, като именно натрупаното в паметта обосновава синергетизма на проявленията на алфакомуникацията и омегакомуникацията. Доказателствата могат да бъдат намерени в редица научни разработки, посветени на образите и символите, като се установява, че всъщност при обществените комуникации не съществува стриктно разграничение между индивидуално-личностната и колективно-социалната комуникация. По този повод Жоел Кандо в своята „Антропология на паметта“ говори за това, че „В действителност не съществува нито стриктно индивидуална, нито стриктно колективна памет – заключение, до което психоаналитиците отдавна са достигнали по повод на внезапно изникващите спонени. При тези случаи паметта действително включва желанието на субекта, но не е в състояние да се разпространи единствено в „тъканта на образите и езика“ (б.а. Да добавим и „символите“!), зададена от групата. За да покълне „семето на спомена“, както го нарича Холбуоч, се нуждае от хумуса на колектива. Впрочем, ако това покълване не се осъществи поради несъответствие между колективния хумус и проявлението на личната памет, възможно е да доведе до появата на невротични симптоми и на една дива и нестабилна памет, която не е успяла да се впише в социалната среда.“ (Елиаде, М. Образи и символи, С., 2008). Налага се да направим две важ-

ни уточнения към казаното от Кандо от гледна точка на разсъжденията ни за обществената комуникация. Първото се отнася до липса на „стриктното разграничение“ между индивидуалната и колективната памет. Както вече споменахме, образите и символите са *белези* на паметта и като такива те притежават относителна идентична валидност както за индивида, така и за общността. Тази идентична валидност, базираща се на комуникационната стойност на образите и символите, е в генезиса на връзката между алфакомуникацията и същинската обществена комуникация. Второто уточнение се отнася до споменатото от Кандо за „появата на невротични симптоми и на една дива и нестабилна памет, която не е успяла да се впише в социалната среда“. Тук, от гледна точка на комуникацията, всъщност става въпрос за поява на комуникационни бариери, произтичащи от наличие на деструкция при кодирането и декодирането на информацията, съдържаща се в плътта на образите и символите. След тези две уточнения може да приемем, че образите и символите имат функционално значение при изработването на алфакода и единния паметов код.

В комуникационната история на човека образите и символите имат и още една съществена роля. Те са тези, които стоят в началото на създаването на митовете, разбираани като ефективни комуникационно-информационни конструкции, и на ритуалите, приемани като образно-знакови комуникационни практики, служещи за припознаване и признание на принадлежност. В рамките на обществената комуникация това означава, че образите и символите създават и контролират комуникационните резултати, свързани с изработването на нагласи, манталитет, култура, развитие на умозрителност и изработване на позиции в рамките на обществените отношения.

Но образите и символите, в цялото си многообразие дали самостоятелно, дали в контекста на едно взаимодействие със знаците, не са в състояние в пълнота да придадат смисъла на комуникацията и най-вече да я изпълнят съдържателно и адекватно съотносимо към цивилизационното развитие на човека. Затова тук се налага да говорим за *езика*. Преди всичко ще го приемаме като изобретение на духа и интелекта в хода на развитието на обществената комуникация, и наложил се за съвременното човечество *универсален комуникационен код*. Тази му същност определя и първата му функция от комуникационна гледна точка. Или, той е функционален резултат от мозъчната дейност на човека и може да съществува само и единствено в

рамките на социума. В тази посока на разсъждение ще приемем тезата на езиковедите за разграничението между *езика*, от една страна, а от друга – *речта*. Това разграничение, от гледна точка на обществената комуникация, е изключително важно, тъй като то ни дава основание да говорим за третия етап от развитието на обществената комуникация, който ще назовем *езиков етап*. Тук непременно трябва да посочим още веднъж, че понятието за *езика* категорично трябва да се разграничи от понятието за *реч*. Редица учени като Хегел, Хумболт, Габеленц, Марти, Бодуен, Финк и много други намират основание за това разграничаване най-вече в това, че *езикът* предполага в съчетание *образното, вербалното и абстрактното мислене*. Същност на тази основа е възможно той да действа като комуникационен код и форма за материализация на информацията. Но този, който категорично доказва разграничението между *езика* и *речта* (а по-късно ще видим, че трябва да добавим „словото” и „писменността”). и извлича от това методологически заключения, по-късно довели до познание за същинската стойност на *езика* за обществената комуникация е Фердинанд дьо Сосюр. Още преди да е свършила Първата световна война, Сосюр говори за това, че *езикът* е със социална същност, която го превръща в институция и намира доказателства, за да обоснове твърдението си, че именно *езикът* е необходимият за обществените отношения „своеобразен договор, сключен между членовете на общността.” (дьо Сосюр, Ф. Курс по обща лингвистика, Париж, 1916).

За да установим колкото се може по-точно значението на *езика* за обществената комуникация ще трябва да решим дали да се доверим изцяло на антропогенезисната теория за неговия произход, или на това, че може би появата му, като социален феномен, е свързана с факти като установяването, интерпретацията и комуникационната експлоатация на *знаците, образите и символите* в пределите на комуникационния процес и появилата се необходимост да се обслужва по-ефективно и целенасочено една очевидна мисия на човека – устойчивото настаняване на съзнателен живот на цялата територия на Земята. Във всеки случай, т.нар. биосоциална еволюция на човека не дава отговор на въпроси като например: Защо все по-масовото откриване на артефакти доказват че качеството на обществената комуникация и в най-древните времена не се раз-

личава по своята дълбока същност от качеството на съвременната обществена комуникация?; Защо човек е населил и до ден-дневен населява области с неблагоприятни условия за живот, което противоречи на тезата, че първоначалните преселения са заради намирането на по-добри условия за оцеляване, като в същото време развива знаковостта, образността, символиката, *езика* и в крайна сметка обществената си комуникация по идентичен начин?; Защо се оказва така, че когато човек загуби вярата си или се откаже от нея със самочувствието на материалистичното „съвършенство”, губи и способността си да бъде духовно и битийно ефективен?; Защо днес, въпреки оформилите се формални различия между хората, като цвят на кожата, манталитет, култура, социален статус и възприети различаващи се цивилизационни модели, е възможно да се говори за *глобализация*?, и може би – Защо, въпреки своето цивилизационно развитие, научни постижения и немалък опит, човек все още не може да си отговори на фундаменталния въпрос за смисъла от собственото си съществуване? Вероятно познанието, което се дава от антропогенезата има своята стойност за обяснението на *езика* във връзка с развитието на обществената комуникация, но едва ли притежава достатъчно отговори, които да сложат точка на научните търсения в тази посока.

Въпросите, които си зададохме преди малко, всъщност са въпроси и на самата обществена комуникация по логиката на това, че именно тя е тази която може да посочи едно вярно връщане към началото на естествените закономерности и в същото време да ни помогне да вървим напред към усъвършенстването на самите нас и общества ни живот. Затова добре е да се върнем отново към научните търсения, свързани с *езика*. Като начало нека спрем вниманието си на въпроса за т.нар. „Адамов език”, който е предмет на изследване от лингвистичната археология. Научната дискуссия (но често пъти тази дискуссия се е опорочавала от псевдонаучни доводи) за този „изначален език” се изостря в момента, в който на дневен ред в общественото развитие се е появил проблемът за националното определение на народите, свързано с възпроизвеждането на самочувствие, надежда и отстояване на позиции, и въобще търсенето на основания за господство и доминиране. Всичко се пречупва през призмата на „съвършенството” на определеното национално, изкривява се чрез национа-

лингвистическото начало в различните идеологии и доктрини, за да се изроди в расовите теории. Не са малко езиковедите, които правят и невъзможното, за да докажат тезите си за това кой от съвременните езици е пряк наследник на „изначалния Адамов език“. И всичко това с опорочената, от научна гледна точка, цел да се докаже чрез *езика* превъзходството на една „раса“ над друга (Да оставим настрана въпроса, че днес вече е доказана несъстоятелността на понятието „раса“. Може само да припомним, че най-новите проучвания в областта на генетиката доказват абсолютно единен генетичен произход на всички хора без изключение. Всички имаме едни и същи предци!). Но да оставим тази проблематика на антрополозите, историците, социолозите и политолозите, и да се върнем към въпроса за „Адамовия език“. В своите научни търсения белгийският изследовател в областта на древните митологии и лингвистичната археология Морис Оландер (Оландер, М. Археология на езиците, С., 2006) развива тезата за *езика*, като своеобразен архив, даже като „архитип, първообраз на архивите въобще“ на човешкото мислене, опит, дейност и духовност. Тази теза на Оландер, съотнесена към проблематиката на обществената комуникация, придобива едно ново значение, което се отклонява от изследването на генезиса на съвременните езици и се приближава до обяснението на втората значима роля на *езика* от функционална гледна точка, а именно – материализирането на информацията. Да приемем тезата за „езика-архив“ и да видим къде точно тази му комуникационна стойност съсредоточава смисъла си. Събирането на „архив“ при *езика* се базира на осъзнатите, приети или отхвърлени проявления на инстинкта, както и усвояването на трансценденталната информация, което пък води до анализ на резултатите от „опит-грешката“, за да синтезира съдържателност в знаците, образите и символите. Т.е., тук говорим за това, че, от една страна, „езикът-архив“ е основа за сътворяване и усъвършенстване на комуникационните кодови елементи, а, от друга, за материализирането на кодираната и декодирана информация, представляваща предмета на обществената комуникация. И сега ще си позволим едно предположение, свързано с проблема „Адамов език“ и отнасящо се до разбирането за процеса на развитието на обществената комуникация. Отново Оландер обръща внимание, че не само несъществуват артефакти за този архиезик, но и че ако той е съществувал, то е забравен, а неговата същност многократно е била трансформирана и интерпретирана в плътта на

съвременните езици. Като имаме предвид това, стигаме до създението, че всъщност теорията за „Адамовия език“ се опитва да даде обяснение за формираните се три етапа на развитие на обществената комуникация, както и за това каква е спецификата на преходите между тях. Ако обаче, тук обрънем внимание на факта, посочен от Оландер, че *езикът* действително има същност на „архив“, но в същото време се наблюдава и „забравяне“ на информация, кодирана в „архива“, вероятно ще стигнем до извода, че човек се отдалечава от своя изначален *комуникационен алфакод*, даващ му възможността да кодира и декодира информацията почти безприпятствено и да стига до същността на нещата без да създава нови условности и деструкции за общественото развитие. За да приключим засега въпросът с „Адамовия език“, ще кажем, че научните търсения на лингвистичната археология в тази посока ни дават едно от основанията, по-нататък да периодизираме развитието на обществената комуникация именно облягайки се два основни критерия – спецификата на *комуникационните алфакод* и *единен паметов комуникационен код*, и на *формата* на материализацията на информацията.

И така, когато приемаме *езика* като съвременния *универсален комуникационен код*, то това съвсем не означава, че трябва да подценяваме другата му главна роля в комуникационния процес – способността му да бъде *форма* за материализиране на информацията. Интересно е, че руският лингвист Роман Якобсон, който принадлежи към направление в лингвистиката, което обръща най-вече внимание на материализираните форми на *езика*, говори за това, че всъщност лингвистиката би могла да се определи като изучаване на комуникацията. Като оставим настрана строго материалистичния подход на Якобсон към *езика*, трябва да му се отчете прозрението за естествената и двупосочна връзка между *езика* и това което определяме като *обществена комуникация*. Почти паралелно с Клод Шенън, Якобсон дава формулата на процеса при същинската *обществена комуникация* с трите му основни елемента – адресант (субектът, който изпраща съобщението), съобщение и адресат (субектът, който получава съобщението). Към това Якобсон добавя елементите „контекст“ на комуникационния процес, „контакт“ между участниците в комуникацията, като подчертава физическата и психическата му страна и „код“, идентичен както за адресанта, така и адресата. На основата на тази представена схема на комуникационния процес, отнасящ се до същинската

обществена комуникация, Якобсон продължава своите търсения по посока на езиковите функции, произтичащи от спецификата на елементите за които тук става въпрос. Синтезирайки изследванията на Якобсон, Живко Бояджиев обобщава, че „Емотивната („експресивната“) функция е съсредоточена върху адресанта, с оглед на изразяването на отношението му към онова, за което говори. Конативната („апелативната“) функция е с ориентация към приемателя на съобщението. Референциалната („денотативната“, „когнитивната“) функция е с оглед на обекта, на обозначаването на нещата.” (Бояджиев, Ж. Увод в общото езикознание, С., 2007). Като направим уговорката, че тук се представя твърде стеснен кръг на комуникационната функционалност, то важното е, че посочените в цитата функции дават представа за посоката на материализация на информацията. При яснота за тази посока, то фактичката материализация на информацията може да се очертае преди всичко по посока на звука. Разбира се, редно е да се отбележи още, че на базата на мисловната дейност, преработването на получаваната информация от участниците в комуникацията и сътворяването на идеи, материализацията на информацията от езика може да се осъществи и под други форми, като например чрез жеста, мимиката и външните естествени и изкуствени белези, притежание на самите участници в комуникацията. Но тъй като сега нямаме за цел да задълбочаваме своите разсъждения за различните типове *език*, то нека пак се върнем към въпроса, който ни занимава – материализацията на информацията от *езика*. И така, вече уточнихме, че трябва да се прави разграничение между *език* и *реч*, тъй като става въпрос за различни по своята същност явления. Обаче, когато говорим за втората главна комуникационна роля на *езика* – материализацията на информацията, то установяваме, че тя се осъществява като факт при наличие на ефективно взаимоотношение между езика и речта. Като индивидуален акт на волята и разума, *речта* (фр. parole) е стройна организация на звукове, на които се придава значение, идентично приемано от участниците в комуникационния процес. Тази стройна организация на звукове със значение от своя страна се управлява и контролира от специфичната способност на *езика* да пресътворява получената информация в идеи. С известни уговорки това се отнася и когато за материализацията на информацията се използва друг инструментариум, различен от този на речта. Затова и говорим за *език на жестовете и мимиката* (или невербален

език), *език на образите и символите*, *език на цифрите*, *език на музиката* и т.н. И ако трябва да се върнем на спецификата на взаимоотношението между *език* и *реч*, отнасяща се до материализацията на информацията в рамките на комуникационния процес, то трябва да отбележим и това, че *езикът* съществува единствено като намира конкретна реализация в речевия акт или акта на индивидуалния комуникационно-информационен изказ на идеята.

Наистина може да твърдим, че научните търсения в областта на лингвистиката са в пряка връзка с обяснението на обществената комуникация. Очевидно е обаче, че лингвистиката трудно може да даде достатъчно отговори за обяснението на обществената комуникация като социален феномен. И това се отнася още повече за съвременното ѝ състояние на развитие, тъй като модерното общество развива своите комуникационни и информационни технологии именно на базата на *езика*, често пъти пренебрегвайки част от фундамента на самата обществена комуникация, сътворяван в продължение на досегашното обществено развитие на човечеството. Разбира се, ако трябва да бъдем наистина точни и конкретни, трябва да уточним, че в периода на съвременното цивилизационно развитие, обществената комуникация, намирайки се в третия си, *езиков етап*, ползва установените комуникационни факти, материализирани форми и инструменти от предишните два етапа на развитие – *архисемiotичния* и *предезиковия образно-символен етап*. Очевидното наслагване и привнасяне, интерпретиране и мултиплициране на *знаците*, *образите* и *символите* водят до необходимостта от конкретизиране и очертаване на етапността при развитието на обществената комуникация. Така че, преди да преминем към прегледа на научните търсения и изследвания, претендиращи за конкретно теоретизиране на обществената комуникация, се налага да видим какво ни предлагат по отношение на етапността научните изследвания и търсения в областта на историята, археологията и антропологията.

В заключение може да се каже, че установяването на знака, символа, образа и езика като елементи на комуникационните кодове и като форми за материализация на информацията е от особено важно значение за съвременното разбиране на обществената комуникация. Всъщност това по-добро разбиране се съотнася към основните комуникационни задачи пред човека, включително и спрямо преодоляването на деструкцията, вследствие на появата на кризите.

